

الف | جنگ موصل و موضع ترکیه

اشتون کارتر، وزیر دفاع ایالات متحده آمریکا، روز شنبه یکم آبان بدون اعلام قبلی وارد بغداد شد و با دکتر حیدر العبادی، نخست وزیر عراق، دیدار و گفت و گو کرد. کارتر پیش از ورود به بغداد در مصاحبه ای گفت هدف دیدار از عراق، مذاکره بر سر یافتن فرمولی برای جلب مشارکت ترکیه در جنگ موصل در چارچوب مدیریت سه جانبه آمریکا، عراق و ترکیه در جنگ علیه تروریسم است. حیدر العبادی، نخست وزیر عراق، در دیدار با اشتون کارتر به طور قاطع به پیشنهاد جلب مشارکت ترکیه در جنگ موصل پاسخ منفی داد و گفت جنگ موصل بر پایه فرماندهی عراق صورت گرفته است و بغداد نیازی به مشارکت آنکارا ندارد. موضوع مشارکت ترکیه در جنگ موصل در هفته های اخیر به موضوع درگیری های لفظی میان رهبران ترکیه و عراق تبدیل شده است و رهبران دو کشور تا آنجا پیش رفتند که خارج از عرف دیپلماتیک به یکدیگر اهانت کردند. در گام اول، رجب طیب اردوغان، رئیس جمهور ترکیه، با بهانه قراردادن حضور ارتش ترکیه در پایگاه بعشیه در شمال عراق، خطاب به نخست وزیر عراق که از وی خواسته بود نیروهای خود را از خاک این کشور خارج کند، گفت: نخست وزیر عراق در موقعیتی نیست که از ترکیه بخواهد نیروهای خود را از شمال عراق بیرون ببرد و ترکیه به زودی اسناد مربوط به موافقت نامه دوجانبه را برای استقرار ارتش ترکیه در پایگاه بعشیه در اختیار رسانه ها قرار می دهد. نخست وزیر عراق در پاسخ به این اظهارات اردوغان گفت: هیچ توافقی میان بغداد و آنکارا درباره پایگاه بعشیه وجود ندارد، جز آنکه دو طرف برای آموزش پلیس عراق از ترکیه کمک خواسته بودند و اکنون دیگر

نیازی به حضور نیروهای ترکیه در عراق نیست و عراق در صورت پافشاری آنکارا مبنی بر ادامه این حضور، موضوع را به شورای امنیت خواهد برد. اکنون یک هفته از جنگ آزاد سازی موصل بدون مشارکت ترکیه می گذرد و لحن رجب طیب اردوغان، رئیس جمهور ترکیه، روزبه روز علیه مقامات عراق تندتر می شود. این پرسش از روز نخست مطرح بود که چرا آنکارا تا این حد برای مشارکت در جنگ موصل پافشاری می کند؟ و در مقابل رهبران عراق چرا تا این حد از پذیرش این درخواست آنکارا امتناع می کنند.

در پاسخ به این دو پرسش، فرضیه های گوناگونی مطرح است؛ از یک سو آنکارا معتقد است به دلیل نزدیکی موصل به مرز مشترک عراق و ترکیه ضرورت مشارکت آنکارا در جنگ علیه داعش مطرح می شود، زیرا به گفته رهبران ترکیه، جنگ موصل که در نزدیکی مرز ترکیه جریان دارد، ترکیه را در معرض خطر قرار می دهد. ابعاد این خطر ها در حوزه امنیت ملی ترکیه رخ می دهد و ترکیه ناگزیر است در برابر آن واکنش نشان دهد. مثلاً در صورتی که ساکنان موصل به دلیل حمله نظامی ارتش عراق از این شهر آواره شوند صدها هزار نفر از آنان ممکن است به درون مرزهای ترکیه وارد شوند و مانند جنگ در شمال سوریه، آنکارا با یک فاجعه انسانی مواجه شود. همچنین ممکن است نیروهای داعش زیر فشار حملات ارتش عراق به مرزهای ترکیه رخنه و برای امنیت این کشور تهدید امنیتی به وجود آورند. مضافاً بر این، مشارکت حشدالشعبی عراق در جنگ موصل ممکن است درگیری های فرقه ای را تشدید کند و حمام خون در موصل به راه افتد. در نتیجه و به گفته رهبران آنکارا، مشارکت ترکیه در جنگ موصل می تواند موازنه قوا را در ساختار و گرایش نیروهای عمل کننده به وجود آورد و مانع از بروز جنگ فرقه ای حتی پس از آزادی موصل شود.

در سوی دیگر ماجرا، رهبران عراق همه دلایل آنکارا را برای مشارکت در جنگ موصل رد می کنند و معتقدند آنکارا جنگ عراق علیه تروریسم داعش را به جنگ فرقه ای تفسیر کرده و مشارکت آنکارا در این جنگ و بر مبنای این نگاه و تفسیر آنکارا می تواند نگرانی عراق را درباره فرقه ای شدن جنگ موصل تشدید کند.

از سوی دیگر ترکیه هیچ گاه به عنوان عضو ائتلاف بین المللی علیه داعش شناخته نمی شد

که اینک بخواهد در جنگ موصل خود را عضو ائتلاف معرفی کند. وزارت خارجه آمریکا یک هفته پیش از شروع جنگ موصل و به دنبال تشدید حملات تبلیغاتی رهبران عراق و ترکیه علیه یکدیگر اعلام کرد ترکیه در ائتلاف بین‌المللی جنگ علیه تروریسم در عراق عضویت ندارد و آنکارا برای مشارکت در جنگ موصل باید با رهبران بغداد موافقت نامه جداگانه ای امضا کند. در نتیجه موضع دولت عراق در برخورد با آنکارا با این موضع وزارت خارجه آمریکا تقویت شد. همچنین عراق به لحاظ اصولی چندان اعتمادی به ترکیه ندارد. بی‌اعتمادی عراق به جریان جنگ موصل محدود نمی‌شود؛ بلکه این بی‌اعتمادی به دوران پیدایش داعش در عراق و سوریه بازمی‌گردد. رهبران عراق بر این باور هستند ترکیه یکی از کشورهای است که نقش مهمی در انتقال هزاران سستیزه جوی تندرو به خاک سوریه و عراق داشته‌اند. آنها هنوز از یاد نبرده‌اند که ترکیه در انتقال نفت ارزان قیمت از حوزه‌های نفتی عراق و سوریه و فروش آن به دلالتان بین‌المللی نقش مهمی ایفا کرد و اگر حضور روسیه و حملات هوایی این کشور علیه هزاران قافله نفت کش داعشی نبود، نفت کشورهای سوریه و عراق همچنان به تاراج می‌رفت. رهبران عراق از یاد نبرده‌اند که دو سال قبل و هنگام حمله نیروهای داعش به موصل و اشغال دومین شهر عراق از سوی تروریست‌ها شبکه اطلاعاتی ترکیه که در موصل و در کنسولی این کشور در این شهر مستقر بود، هیچ حرکت مودت آمیزی از خود برای باخبر کردن دولت عراق نشان نداد. رهبران عراق از یاد نبرده‌اند که حتی ایالات متحده آمریکا درباره نقش ترکیه در قبال تسهیل عملیات انتقال هزاران تروریست از ده‌ها کشور جهان برای انضمام به صفوف داعش در سوریه و عراق سکوت اختیار کرده بود و وقتی حملات داعش به درون اروپا به ویژه به فرانسه کشیده شد، موضع واشنگتن، پاریس و بسیاری از کشورهای غربی تغییر کرد. در نتیجه و اینک که جنگ آزادسازی موصل آغاز شده، رهبران عراق حق دارند که درباره سیاست‌های واقعی آنکارا در شمال عراق، شک و تردید داشته باشند. اظهارات اخیر ترکیه درباره ضرورت مشارکت ارتش این کشور در جنگ موصل برای حفظ موازنه فرقه‌ای و به منظور جلوگیری از به راه افتادن حمام خون (به تعبیر رجب طیب اردوغان) پس از آزادی موصل، پیش از آنکه رهبران عراق را به تجدیدنظر در خصوص مخالفت با مشارکت ارتش ترکیه در جنگ موصل سوق دهد، آنها را بیش از پیش درباره سیاست‌های ترکیه در جنگ موصل (در صورت

موافقت با حضور در این جنگ)، نگران کرد؛ زیرا دولت عراق نمی توانست این ریسک بسیار گران را بپذیرد و به ارتش ترکیه اجازه دهد در ساختار و بافت اجتماعی و فرهنگی موصل، پس از بیرون راندن داعش، به بهانه حفظ بافت و موازنه فرقه ای این شهر دخالت کند. نگرانی رهبران عراق درباره سیاست های آنکارا، هنگامی تشدید شد که رجب طیب اردوغان در واکنش به درخواست حیدر العبادی، نخست وزیر عراق، برای عقب نشینی از پایگاه بعشیفه شمال این کشور، به گونه ضمنی و حتی آشکار از چندپارگی عراق سخن به میان آورد. بدین ترتیب بغداد می توانست درخصوص نیت واقعی آنکارا از پافشاری بر سر مشارکت در جنگ موصل، نگران باشد و این نگرانی را تا حد طرح یا تجدید ادعای تعلق موصل به ترکیه، ارتقا دهد.

با این محاسبه، دولت عراق ترجیح داد ارتش ترکیه به طور کلی از موضوع جنگ آزاد سازی موصل برکنار بماند. این سیاست دولت عراق را باید در چارچوب تلاش برای جلوگیری از بروز متغیرهای پیش بینی نشده در جریان عملیات آزاد سازی موصل و پس از آن تفسیر و نیز پافشاری آنکارا را برای مشارکت در این جنگ، باید به منزله اصرار بر ورود یک عامل بیگانه در معادلات صرفاً ملی یک کشور مستقل، تلقی کرد.

رجب طیب اردوغان پیش از آغاز جنگ آزاد سازی موصل، گفته بود در صورت مخالفت با مشارکت ترکیه در جنگ موصل، آنکارا نقشه شماره ب را به اجرا خواهد گذاشت. در نتیجه، اکنون باید این پرسش را مطرح کرد که نقشه شماره ب آنکارا چه نسبتی با موضوع استقلال عراق دارد. اکنون عملیات آزادسازی موصل بدون حضور و مشارکت ترکیه آغاز شده و با موفقیت به پیش می رود. طبق وعده اردوغان، نقشه شماره ب آنکارا نیز باید شروع شده باشد که نتایج و پیامدهای آن، هنوز برای ناظران نامعلوم است. این نقشه هرچه باشد، رهبران عراق از هم اکنون باید درباره راهبردهای پس از آزادسازی موصل، چاره اندیشی کنند. این چاره اندیشی ها هرچه باشد، نباید از تلاش مجددانه برای حفظ بافت دموگرافی، مذهبی و تنوع دینی، فرقه ای و تاریخی این شهر تمدن ساز عراق، به دور باشد.